

דף הנחיה מספר 9

דף לב ע"א - דף לג ע"א 'שפגע בו חניא בן דוסא' (עד המשנה)

דרשת רבי שמלאי

☪ דרשת רבי שמלאי לסדר שבחו של הקב"ה לפני התפילה חופפת בחלקה לדברי רב יהודה בהמשך הגמרא, בדף לד ע"א (באמצע העמוד) 'אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו... ונפטר והולך לו'. עיינו בגמרא שם, מה הנימוק של ר' יהודה להתחיל בשבח ולא בבקשה, לעומת נימוקו של רבי שמלאי? האם יש הבדל בין העמידה לתפילות אחרות?

דרשות ר' אלעזר:

כהן שהרג את הנפש

☪ כיצד מסבירים בעלי התוספות את האיסור החל על כהן שהרג לשאת כפיו בברכת כהנים?

פירוש בעלי התוספות לבלבי יבמות דף ז ע"ב:

'שנאמר מעם מזבחי' - ואפ"ל אם אין שם כהן אחר ראוי לעבודה שהעבודה נדחית, וא"ת ודלמא התם לאו משום דרציחה דחיא עבודה, אלא משום דגברא הוא דלא חזי כדאמרי (ברכות דף לב:). כהן שהרג נפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכ"ש עבודה, וי"ל דע"כ חזי דאין מחלל עבודה דמעם מזבחי ולא מעל מזבחי, ולא ישא את כפיו חומרא בעלמא הוא, ועוד דוקא לא ישא את כפיו לפי שהרגו בידו ואין קטגור נעשה סניגור, וכדכתיב בההוא קרא ובפרשכם כפיכם:

'מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה

☪ עיינו במקבילה בו מופיעה הדרשה בהקשר רחב יותר- מה המשמעות של חשיבות הדמעה על פני התפילה? באילו תחומים היא מתבטאת?

בלבי בבא מציעא דף נט ע"א:

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים. מנא לן, מתמר, דכתיב: 'היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה'.
אמר רב חננא בריה דרב אידי: מאי דכתיב 'ולא תונו איש את עמיתו', עם שאתן בתורה ובמצות אל תונוהו.
אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתי מצויה אונאתה קרובה.
אמר רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר 'גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי', ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו, שנאמר 'שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש'.
ואמר רב: כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם, שנאמר 'רק לא היה כאחאב וגו''. אמר ליה רב פפא לאביי: והא אמרי אינשי 'איתתן גוצא גחין ותלחוש לה'! לא קשיא, הא במילי דעלמא והא במילי דביתא. לישנא אחרינא: הא במילי דשמיא והא במילי דעלמא.
אמר רב חסדא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה, שנאמר 'הנה ה' נצב על חומת אנך'.

חסידי הראשונים

☪ דמותם המסקרנת של 'חסידי ראשונים' מוזכרת מספר פעמים במקורות התנאיים. המקור המרכזי העוסק בחסידי ראשונים שואל מה צריך אדם לעשות כדי להיות חסיד, ומעלה מספר עקרונות שונות באשר לעיקר מהות החסידות. השאלה עולה אגב דיון בסילוק פסולת זכוכית ע"י הטמנתה בכתלים, ובשאלת אחריות המטמין אם ניזוקו אחרים משברי הזכוכית.

1 תלמוד בבלי, בבא קמא דף ל ע"א:
 תנו רבנן: המצניע קוצותיו וזכויותיו לתוך כותל של חבירו, ובא בעל כותל וסתר כותלו ונפל לרשות הרבים והזיקו, חייב המצניע. א"ר יוחנן: לא שנו אלא בכותל רעוע, אבל בכותל בריא המצניע פטור וחייב בעל הכותל ...
 תנו רבנן: חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכויותיהם בתוך שדותיהן, ומעמיקים להן ג' טפחים כדי שלא יעכב המחרישה. רב ששת שדי להו בנורא, רבא שדי להו בדגלת.
 אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. רבא אמר: מילי דאבות. ואמרי לה מילי דברכות:
 עיינו במקורות השונים – במה מתייחדים החסידים הראשונים ע"פ כל מקור? מהי התמונה הכללית העולה לגבי אופי חסידותם?

2 בבלי נדרים דף י ע"א:
 דתניא רבי יהודה אומר: חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן חטאת. לפי שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידיהם, מה היו עושין, עומדין ומתנדבין נזירות למקום כדי שיתחייב קרבן חטאת למקום. רבי שמעון אומר: לא נדרו בניזיר, אלא הרוצה להביא עולה מתנדב ומביא, שלמים מתנדב ומביא, תודה וארבעה מיני לחמה מתנדב ומביא, אבל בניזירות לא התנדבו כדי שלא יקראו חוטאין, שנאמר 'וכפר עליו מאשר חטא על הנפש'.

3 בבלי מנחות דף מא ע"א:
 איתמר תנו רבנן טלית כפולה [=מקופלת לשניים] חייבת בציצית ורבי שמעון פוטר ושון שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקטה בסיכי [=שחיבר בסיכות]. רבה בר הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עלוי כפילא איפשיטא ואתא חוטא וקם להדי רישיה [=התכסה בטלית מקופלת והטיל את החוטים על גבי הקפל, וכשפתח אותה נמצאו החוטים בראש הבגד ולא בפינות] אמר ליה: לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא. אתא שדייה איכסי גלימא אחריתי [בא והשליכה והתכסה בגלימה אחרת] אמר ליה: מי סברת חובת גברא הוא, חובת טלית הוא, זיל רמי לה [לך הטל בה ציצית] לימא מסייע ליה: חסידים הראשונים כיון שארגו בה שלש היו מטילין בה תכלת. שאני חסידים דמחמרי אנפשיהו.

4 בבלי נדה לח ע"א-ע"ב:
 והא אמר שמואל: אין אשה מתעברת ויולדת אלא למאתים ושבעים ואחד יום, או למאתים ושבעים ושנים יום, או למאתים ושבעים ושלשה, [273 יום = 39 שבועות] הוא דאמר כחסידי הראשונים, דתניא: חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי בשבת, שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת. ברביעי ותו לא אימא מרביעי ואילך, אמר מר זוטרא: מאי טעמייהו דחסידי הראשונים, דכתיב 'ויתן ה' לה הריון' - הריון בגימטריא מאתן ושבעים וחד הוּו

5 מסכת אבל רבתי פרק שלישי
 (ז) רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: זקן שאכל את החלב או שחלל את השבת מת בהכרת, וכי מה מודיענו שמיתתם בהכרת, אלא שמת לשלשה מת בהכרת, לארבעה מיתה חטופה, המת לששה מיתה האמורה בתורה וכו'. א"ר יהודה: חסידים הראשונים היו מתיישרין בחולי מעיים כעשרים יום קודם מיתתן כדי למרק את הכל, כדי שיבואו זכאין לעתיד לבא. שנאמר 'מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו' (משלי כז):

6 מסכת אבל רבתי פרק שנים עשר
 כך היו חבורות עושין בירושלם: אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה, אלו לשבוע הבן ואלו ללקט עצמות, לבית האבל ולבית המשתה- בית המשתה קודם. לשבוע הבן וללקט עצמות- לשבוע הבן קודם. אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל מלבית המשתה, שנאמר: 'טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו' (קהלת ז') שכל מי שמהלך אחר המטה צריך לומר אחרי זה אני מת.

לסקירה ממצה בנושא חסידים ראשונים ראו את מאמריו של שמואל ספראי:
 'משנת חסידים שבספרות התנאים', בתוך: 'בימי הבית ובימי המשנה'
 'חסידים ואנשי מעשה', שם.

Ⓒ להסבר רעיוני לצורך לשהות שעה אחת לפני התפילה, ראו:

ר' צדוק הכהן מלובלין, צדקת הצדיק ח'

וזמן ההכנה הזו הכל לפי מה שהוא אדם, וחסידיים היו שוהים רק שעה אחת לתפילה כדאיתא (ברכות ל' ע"ב) וזה טעם גם כן שהרחיבו בזמן של ערבית עד עמוד השחר כי בחשכת ליל קשה למצוא בהירות מלכות שמים פעמים עד עלות השחר כולי האי ואולי. מה שאין כן ביום כמו שנאמר (תהלים צ"ב ג') להגיד בבוקר חסדך אז אפשר להגיד מיד בבוקר מתוך אור הניכר. מה שאין כן בלילות רק האמונה בלב ולא ההגדה שהוא ההוצאה מכח אל הפועל על העבר אלא הקיווי על העתיד כאשר אתא בוקר גם בכל הלילה כולה:

ולכך תפילת ערבית רשות כי תפילה הוא הכרת הנוכח יותר מקריאת שמע כמו שכתבתי לעיל (אות ו') ואי אפשר לחייב בלילה דזה שמי לעלם כתיב (שמות ג' ט"ו) בעולם הזה שדומה ללילה. רק רשות למי שחננו ה' להיות לילה כיום יאיר לו. רק האינדנא בעקבות דמשיחא קרוב לאור היום קבלינהו לחובה. ותפילת השחר גם כן זמנה עד חצות יותר מזמן קריאת שמע כי לקבלת הנוכח ממלכות שמים צריך הכנה יותר. ולכך יש תשלומין לתפילה אצל תפילה הסמוכה אף על פי שעבר הזמן מה שאין כן בתפילה השלישית הוי מעוות וכו' דבתרי זימני הוי חזקה לגבי אותה דלא מצי מכוון לה:

Ⓒ גם ר' אריה לייב אלטר, האדמו"ק מגור, בעל ה'שפת אמת' מסביר את מעשיהם של 'חסידי ראשונים':

פרשת בשלח שנת תרמ"ט

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כו' למען אנסנו כו'. בר"מ אלשיך ז"ל כ' כי כמו שהנפש יש לה חיות ע"י מזון הגוף מכח השינוף שיש לנפש עם הגוף. כמו כן נוכל להבין כי יוכל הגוף להתקיים ג"כ במזון הנפש מכח השתתפות הנ"ל ע"ש בלשונו. ואמת שכן הוא כפי האדם. כשהגוף הוא טפל להנפש ממילא ניזון הוא במזון הנפש. וכענין שכ' חז"ל חסידיים ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידן. כי האמת כך הוא שהנפש היא העיקר. ונמשך קיום הגוף ממילא. רק שצריך להיות כמו כן אצל האדם. וז"ש למען אנסנו הילך בתורתך. שיהי' עיקר הקיום ע"י התורה. לחם מן השמים הוא המזון של התורה. וכן כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. שהכל תלוי בו. אם יודע ומאמין שהתורה ומצות הם חיינו ואורך ימינו. יכול לחיות ע"י התורה ומצות גם בעוה"ז. כמ"ש עץ חיים כו' למחזיקים בה:

אפילו נחש כרוך על עקבו

Ⓒ מדוע דווקא כשנחש מאיים עליו לא יפסיק, אך לעקרב יפסיק?

הסבר אפשרי ניתן למצוא בייחודו של הנחש לעומת מזיקים אחרים, כפי שבא לידי ביטוי במקורות הבאים: מהו תפקידו של הנחש בעולם?

1 תלמוד בבלי סנהדרין דף לו ע"ב

תניא, אמר רבי שמעון בן שטח: אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתי אחריו, וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר, ואמרתי לו: רשע, מי הרגו לזה? או אני או אתה. אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידך, שהרי אמרה תורה 'על פי שנים עדים יומת המת' (דברים יז) - היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו. אמרו: לא זזו משם עד שבא נחש והכישו, ומת.

2 מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק לה ד"ה רבי יעקב

רבי יעקב אומר הרואה נחש ועקרב ראוי הוא למות בהן, אלא שרחמיו של מקום מרובים. אמר רבי שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים, בזמן שלא הרגו, אבל הרגו לא נראו לו אלא שיהרגם. וחכמים אומרים בין כך ובין כך:

3 בראשית רבה, פרשה י ד"ה וכל צבאם אמר

ר' ינאי היה יושב ודורש בפתח עירו, ראה נחש מרתיע ובא והולך מזה הצד לזה הצד וחוזר והולך, אמר זה הולך לעשות שליחותו, מיד נפלה הברה בעיר פלוני הכישו נחש ומת.

4 **בבלי שבת דף קנו ע"ב**

דרבי עקיבא הוא ליה ברתא, אמרי ליה כלדאי: ההוא יומא דעיילה לבי גנא טריק לה חיויא ומיתא. הוה דאיגא אמילתא טובא. ההוא יומא שקלתה למכבנתא דצתא בגודא, איתרמי איתיב בעיניה דחיויא. לצפרא כי קא שקלה לה הוה קא סריך ואתי חיויא בתרה. אמר לה אבוה מאי עבדת? אמרה ליה בפניא אתא עניא קרא אבבא, והוה טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמעיה, קאימנא שקלתי לריסתנאי דיהבית לי יהבתיה ניהליה. אמר לה מצוה עבדת. נפק רבי עקיבא ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה.

תרגום:

רבי עקיבא הייתה לו בת, אמרו לו החוזים בכוכבים: ביום שתכנס לחופה יכיש אותה נחש ותמות. היה דואג הרבה. באותו היום לקחה את מכבנת השיער שלה ונעצה אותה בכותל, קרה ונכנסה בעינו של נחש. בבוקר כשהוציאה אותה, נשרך ויצא נחש אחריה. אמר לה אביה: מה עשית? אמרה לו: בערב בא עני וקרא על הפתח, והיו טרודים כולם בסעודה ואיש לא שמע אותנו, באתי ולקחתי את מנתי שנתת לי ונתתי לו. אמר לה: מצוה עשית. יצא רבי עקיבא ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה.

Ⓒ לעומת מקורות אלו, מתארת המשנה בראש השנה את טבעו של הנחש ותפקידו באופן מעט שונה: מה ההבדל?

5 **משנה מסכת ראש השנה פרק ג משנה ח**

'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגומר' (שמות י"ז) וכי ידיו של משה עושות מלחמה, או שוברות מלחמה? אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר 'עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוק וראה אותו וחי' (במדבר כא), **וכי נחש ממת או נחש מחיה?** אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נימוקים.

Ⓒ עמדתו של ר' חנינא בן דוסא כי 'לא הערוד ממית', הקיצונית אף בהשוואה לשאר המקורות הרואים בנחש שליח אלוקי, מתאימה לתפיסתו את העולם ואת מקומו של הנס בחיי היומיום, כפי שמתבטאת גם בסיפור הבא:

6 **בבלי תענית דף כה ע"א:**

רבי חנינא בן דוסא... חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא, אמר לה בתי למאי עציבת [=יום שישי אחד בין השמשות ראה את בתו שהיא עצובה, אמר לה בתי למה את עצובה?] אמרה ליה: כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת. אמר לה: בתי מאי איכפת לך, מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק. תנא: היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

